

‘O PEPA O FA‘AMATALAGA FA‘AMAONIA

PO‘O ‘OE ‘O SE TAGATA FAIGĀLUEGA FA‘AMAMĀ FALE PO‘O SE TAGATA FAIGĀLUEGA E SAUNIA MEA‘AI?

PO‘O ‘OE ‘O SE TAGATA TOSOMA‘I (ORDERLY), SE TAGATA FAIGĀLUEGA I LE FALE TĀ MEA PO‘O LE VA‘AIGA O LOTOĀ?

‘Āfai o lenā, e ono iai nisi ou āiā tatau fa‘asili i lau gāluega.

‘E te ono mafai ona faia pea gāluega ‘olo‘o ‘e faia i le taimi nei mo se isi falefaigāluega – tusa lava pē ‘ua fa‘atau atu le pisinisi, pē ‘ua lē toe mauaina le konekarate o le gāluega ‘olo‘o ‘e faia.

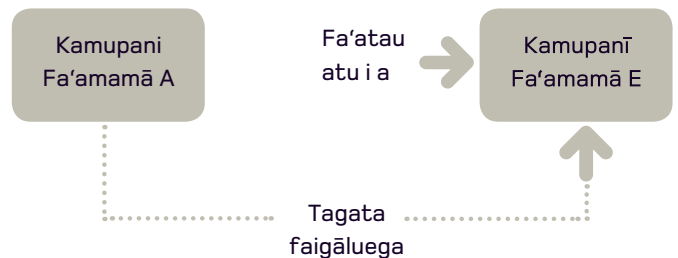
‘Āfai e ono āfāina ‘oe i nei itū‘āiga suiga, su‘esu‘e atili mo au āiā tatau. Fa‘afeso‘ota‘i lau iuni po‘o le Matāgāluega o Leipa (Department of Labour) i la matou ‘upega o feso‘ota‘iga www.dol.govt.nz pē telefoni i le 0800 20 90 20 i taimi faigāluega.

‘O AI E MAUAINA NISI ĀIĀ FA‘ASILI I LE GĀLUEGA?

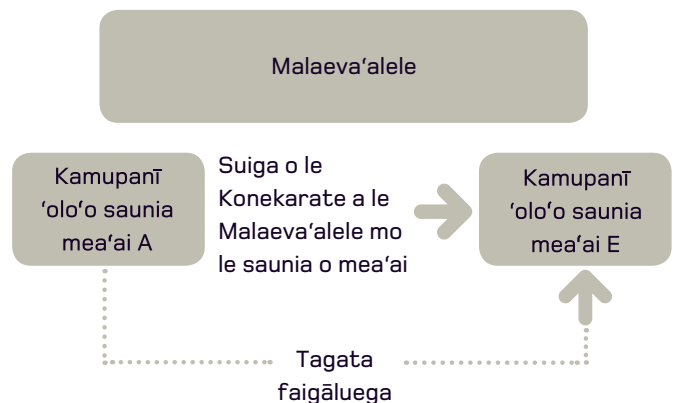
- ‘O tagata faigāluega ‘olo‘o o latou fa‘amamāina o fale po‘o saunia o mea‘ai i le gāluega, ma so‘o se falefaigāluega
- ‘O tagata faigāluega ‘olo‘o o latou tāina meatatā mo falema‘i, fale o tagata mātutua po‘o ā‘oga
- ‘O tagata faigāluega ‘olo‘o o latou tosoina ta‘avale mo falema‘i ma fale o tagata matutua
- ‘O tagata faigāluega ‘olo‘o va‘aia le lotoā o ā‘oga, iunivesete, ā‘oga maualuga ma isi ā‘oga.

‘O Ā TAIMI E AOGĀ AI?

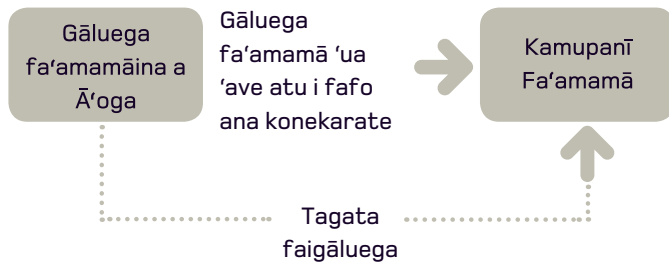
- Pe‘ā o‘o ina fa‘atau atu le kamupanī ‘olo‘o ‘e faigāluega ai

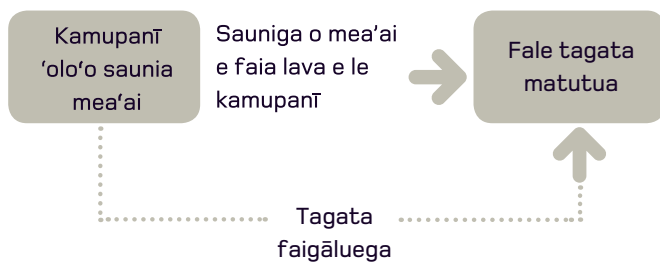
- Pe‘āfai ‘o le kamupanī o ‘e faigāluega ai ‘ua latou lē toe mauaina le konekarate mo gāluega ‘olo‘o ‘e faia i se isi pisinisi

- Pe'āfai 'o le gāluega 'olo'o 'e faia 'ua 'ave atu i fafo ana konekarate

- Pe'āfai 'o le kamupanī 'olo'o 'e faigāluega ai 'ua lē toe mauaina le konekarate mo gāluega 'olo'o 'e faia ona 'ua mana'o le kamupanī e ana le gāluega e faia lava e i latou le gāluega.

PO'O Ā AU ĀIĀ TATAU?

'O ona a'afiaga nei:

- E iai lau āiā tatau e si'itia ai 'oe i le falegaigaluega fou i luga o aiaiga ma tūlaga e tutusa lelei ma lau gāluega 'olo'o 'e galue ai nei
- E mafai ona fai lau filifiliga 'e te nofo pea i lau gāluega 'olo'o 'e iai nei
- E ao ona tu'uina atu 'iā te 'oe le igoa o le pisinisi 'ole'ā faia le gāluega, fa'apea le tele o fa'amatalaga e uiga i suiga 'ina 'ia faia ai lau filifiliga pē 'e te si'itia. E ao ona 'avatu nei fa'amatalaga 'ae le'i fa'ataunu'uina nei suiga
- E ao ona tu'uina atu 'iā te 'oe se taimi e fai ai lau filifiliga pē 'e te mana'o e si'itia i le pisinisi 'ole'ā faia le gāluega ma ta'u atu 'iā te 'oe po'o ai 'e te talanoa i ai i lau fa'ai'uga.

'O nei āiā tatau e lē taofia ai lou talanoa i lau gāluega 'olo'o iai nei e uiga i nisi gāluega e ono ofoina atu 'iā te 'oe.

'O Ā NI FA'AMATALAGA E TATAU ONA TU'UINA MAI?

'O fa'amatalaga e tatau ona 'e maua e aofia ai:

- 'O itū'āiga suiga fa'apea lona fa'alauteleina. Mo se fa'ata'ita'iga, pē 'o lau gāluega e faia se konekarate i fafo atu, po'o le pisinisi 'ua fa'atau atu, ma pē ono a'afia ai au gāluega 'uma pē na'o se vāega
- 'O le aso e fa'ataunu'u ai nei suiga
- 'O le aso e mana'omia ai lau filifiliga pē 'e te si'itia i le falefaigāluega fou
- Le igoa o le kamupanī 'ole'ā latou 'ave'eseina gāluega ma lau falefaigāluega 'olo'o iai nei
- Igoa o tagata e tatau ona 'e fa'afeso'ota'ia e uiga i lou mana'o 'e te si'itia pē leai, ma fa'apēfea fo'i ona ta'u i ai lau filifiliga. Mo se fa'ata'ita'iga, pē fesi (fax), 'imeli, pē tusi fo'i.

E tatau ona tu'uina atu e lau falefaigāluega se taimi 'e te malamalama ma pē taliaina fa'amatalaga, fa'apea lou sa'ilia o se fautuga mai lau iuni, se faufautua po'o le Matāgāluega o le Leipa (Department of Labour)

PO'O SE Ā SE MEA E TUPU PE'Ā 'OU SI'ITIA?

E fa'aaauu pea lou mauaina o totogi, aso livi ma aiaiga fa'atatau i lau gāluega, e aofia ai so'o se fa'atatauga e a'afia ai itūlā faigāluega. E mafai ona sui e lou falefaigāluega fou aiaiga tau 'oe pe'ā 'e taliaina.

E FA'APĒFEA O'U ASO LIVI MA ASO TAFAO?

'Āfai 'e te si'itia i se falefaigāluega fou, e tūmau pea ou aso ma'i, aso livi fa'aletausaga ma aso malolo, olo'o 'aitalafu ai le falefaigaleuga 'olo'o iai nei. E lē mafai ona totogi atu e le falefaigāluega 'olo'o 'e faigāluega ai nei ni tupe mo ni penefiti e tatau ona 'e maua, e pei o totogi mo aso mālōlō, 'ae 'e te le'i si'itia i le falefaigāluega fou.

E FA'APĒFEA LE MALIEGA MA LO'U FALEFAIGĀLUEGA FOU?

'Āfai 'e te si'itia, e tūmau pea le maliega 'olo'o iai nei. 'Ole'ā 'avea ma maliega i le lua va ma le falefaigāluega fou. 'A o'o i le taimi e faitau ai ou āiā tatau i fa'amanuiaga 'olo'o ta'ua i lau maliega, e fa'aaauu pea e pei lava e le'i motusia. 'Āfai 'e te si'itia, e tūmau 'uma lava tūlaga 'ua 'e maua e fa'aaogā 'e te maua ai ou aso livi 'umi, totogi o gāluega, po'o le livi mo tinā 'ua fānanau.

E FA'APĒFEA LA'U MALIEGA TU'UFA'ATASI FA'APEA LO'U 'AUAI I LE IUNI?

Pe'āfai o 'e aofia i lalo o le maliega tu'ufa'atasi 'ātoa a tagata faigāluega, e 'avea lou falefaigāluega fou ma vāega o le maliega 'ātoa. E fa'aaauau le iai o ou āiā tatau e 'avea ai pea 'oe ma tagata o le iuni.

'Ae 'āfai e toe fa'atalanoa lau maliega tu'ufa'atasi, 'o 'oe fa'atasi ai ma lau iuni e filifili pē 'e te mana'o pē leai e fa'aaauau lou 'auai i le maliega 'ātoa. E tatau ona 'e talanoa i lau iuni e uiga i lenei mea.

'A FA'APĒFEA PE'Ā 'OU ALU 'ESE MA LA'U GĀLUEGA INA 'UA 'UMA ONA 'OU SI'ITIA?

E maua lou totogi o aso mālōlō ma isi tupe e pei lava 'ua leva ona 'e faigāluega i lou falefaigāluega fou.

'A FA'APĒFEA PE'Ā 'OU SI'ITIA 'AE TOE VĀEA VAVE A'U E' LE FALEFAIGĀLUEGA FOU?

E ao ona taumulimuli lou falefaigāluega fou i 'auala talafeagai e vāea ai 'oe. 'O lenei 'auala e aofia ai le talanoa atu 'iā te 'oe (fa'apea lau iuni, pe'āfai 'o 'oe 'o se tagata o le iuni) e uiga i nisi 'auala aga'i i le vāea.

'Āfai 'ua vāea 'oe, 'e te maua 'uma ni fa'amanuiaga tau i maliega mo tagata faigāluega vāea, e pei ona fa'amaumauina i lau maliega, ma e pei lava fo'i 'ua leva ona 'e galue i le falefaigāluega fou. 'Afai e lē 'o iai se vāega i lau maliega e aofia ai fa'amanuiaga pe'ā vāea, pe'ā sui le faiga o gāluega (restructuring), e tatau i lou pule ona fa'atalanoa ma 'oe nei fa'amanuiaga. 'Āfai e lē maua se lua māliliega male pule i ni fa'amanuiaga, e tatau loa ona tapā se fesoasoani a le Pūlega mo le Vā Tau Galuega (Employment Relations Authority).

E FA'APĒFEA PE'ĀFAI 'OU TE LĒ FIA FAIGĀLUEGA MO LE FALEFAIGĀLUEGA FOU?

E mafai ona fai lau filifiliga 'e te lē si'itia i le falefaigāluega fou. 'A 'e lē mana'o 'e te si'itia, talanoa i lou falefaigāluega 'olo'o iai nei mo nisi fetu'una'iga mo le su'eina o se isi gāluega mai a latou pisinisi. 'Āfai, ina 'ua mae'a ona fa'atalanoa avanoa 'uma, 'ua leai se isi gāluega e mafai ona 'e faia, pē 'e te lē mana'o fo'i e faia se isi lava gāluega 'ua ofoina mai, e ono fa'ate'aina 'oe e lou falefaigāluega 'olo'o iai nei. 'Āfai 'ae tupu lenā mea, e ono fa'amanuiaina 'oe i penefiti mo le fa'ate'aina pē 'āfai 'olo'o 'aumaia e le māliega a tagata faigāluega, ma 'āfai fo'i 'olo'o tā'ua e maua se penefiti mo lenei itū'āiga tūlaga vāea.

E FA'APĒFEA PE'ĀFAI 'OU TE FAIGĀLUEGA I FALEFAIGĀLUEGA E LUA PĒ SILI ATU MO LO'U FALEFAIGĀLUEGA 'OLO'O IAI NEI, 'AE NA'O LE TASI LE FALEFAIGĀLUEGA 'OLE'Ā SUIA?

- Pe'āfai o le kamupanī 'olo'o e faigāluega ai 'ua lē toe mauaina le konekarate mo gāluega 'olo'o 'e faia i se tasi o falefaigāluega, 'ae leai se suiga i isi falefaigāluega 'olo'o 'e galue ai
- E mafai ona fai lau filifiliga pē 'e te mana'o 'e te si'itia pē leai i le falefaigāluega 'ua 'avea le isi vāega o lau gāluega
- 'Āfai 'e te si'itia, 'ole'ā lua au falefaigāluega
- 'O gāluega 'olo'o totoe ma lou falefaigāluega 'olo'o iai nei e fa'aaauau pea e leai se suiga, tusa lava pē 'e te filifili 'e te si'itia
- E lē mana'omia 'oe e falefaigāluega ta'itasi e taofia lau gāluega mō le isi falefaigāluega.

'AE FA'APĒFEA PE'Ā IAI SA'U MALIEGA MAUTŪ?

'Āfai 'o le 'umi o le maliega mautū o lau gāluega e tatau ona 'uma fa'atasi ma le taimi o le toe fausia, e ono iai lou āiā tatau e si'itia ai i le falefaigāluega fou. 'Ole'ā tupu lenei mea pe'āfai 'o le māfua'aga mo le maliega mautū e so'ofa'atasi i le fa'ai'uga o le 'au'aunaga fa'akonekarate, pē 'ona 'o se toe suiga 'olo'o fuafuaina.

'Āfai 'e te si'itia, 'o le maliega mautū o lau gāluega ma le falefaigāluega fou 'ole'ā fua lelei le 'umi o le konekarate e foa'i i lou falefaigāluega fou. 'Āfai 'o lou falefaigāluega fou 'ole'ā 'avea le gāluega i se taimi tūmau (ona 'ua fa'atau atu le pisinisi, pē 'ua 'avea gāluega i totonu lava o le falefaigāluega) e 'avea 'oe ma tagata faigāluega tūmau.

'Āfai 'o le māfua'aga o lau maliega tūmau e lē 'o feso'ota'i i le toe suia o le konekarate, e ono mafai lava ona fai lau filifiliga pē 'e te si'itia. Pagā lea, 'ole'ā lē toe fa'aaogāina le maliega tūmau i le aso po'o se tūlaga 'olo'o fa'amatala mai i le maliega tūmau.

'O LE Ā LE TAGATA FAIGĀLUEGA E SAUNIA MEA'AI?

E leai se fa'auigaga fa'alētūlafono o lenei 'upu. Po'o ai lava e ta'ua 'o se tagata faigāluega e saunia mea'ai (ma mauaina ni puipuiga fa'aopoopo tau i gāluega) 'ole'ā fa'alagolago lea i mea moni o tūlaga o tagata faigāluega ta'ito'atasi.

'O le fa'amoemoega 'ina 'ia 'avatua lea o se puipuiga i tagata faigāluega 'ua lamatia aiaiga o a latou gāluega i le lē fa'atāuaina ina 'ua fesuia'i konekarate i le taimi o suiga.

Mo se fa'ata'ita'iga, 'o se tagata faigāluega o se kamupanī e saunia mea'ai mo se fale'aiga o le malae va'alele e ono puipuia. 'O lona uiga la 'āfai 'ua mana'o le malae va'alele e sui le kamupanī e va'aia le fale'aiga, 'o tagata faigāluega o le kamupanī lea 'ua a'afia a latou gāluega e tatau ona iai le āiā tatau e filifili pē si'itia ai.

Mo nisi fa'amatalaga po'o ai le tagata faigāluega 'olo'o saunia mea'ai, fa'afeso'ota'i le Matāgāluega o le Leipa (Department of Labour) i la matou 'upegā o feso'ota'iga www.dol.govt.nz pē telefoni 0800 20 90 20 i taimi o gāluega.

'O FEA 'OU TE MAUA MAI AI SE FESOASOANI?

'O āiā tatau nei fa'alētūlafono, ma e lē mafai e lou falefaigāluega ona 'ave'eseina ma 'oe. 'Āfai 'o iai nisi suiga i lou falefaigāluega ma 'e te talitonu 'o se suiga 'olo'o fa'asino mai i lenei tusitusiga, e mafai ona maua sau fesoasoani e:

- Fa'alelei ni fa'afitāuli ma lou falefaigāluega 'ua ali a'e
- 'Ia 'e mālmalama i maliega a lou falefaigāluega
- Su'esu'e ou āiā tatau po'o ā ni fa'amanuiaga 'e te maua mai ai
- 'O nisi tūlaga, se'i 'e si'itia i lou falefaigāluega fou ona fa'atalanoa lea o fa'afitāuli 'ua ali a'e.

'O FEA 'OU TE MAUA MAI AI SE FESOASOANI?

- Fa'afeso'ota'i lau iuni
- Fa'afeso'ota'i le Matāgāluega o Leipa (Department of Labour) i la matou 'upegā o feso'ota'iga www.dol.govt.nz pē telefoni i le 0800 20 90 20 i taimi o gāluega.

'O nei fa'amatalaga e na'o se ta'iala ma e ono lē talafeagai mo ni vāega 'ese'ese 'uma e tūla'i mai. E lē tatau ona fa'aaogāina pē sui a'i ni fautuaga tau le tulāfono po'o nisi fautuaga fa'atatau tonu i lenei matā'upu.